

Afstemming opleidingen Geesteswetenschappen

Inleiding

In onderstaande notitie gaan het Decanenoverleg Letteren en Geesteswetenschappen (DLG), de SSH-raad en UNL in op de aangekondigde maatregelen ten aanzien van de talenopleidingen, zoals die onlangs voor de universiteiten van Leiden en Utrecht naar buiten zijn gekomen. De Universiteit Utrecht zag zich, gegeven de door het kabinet aangekondigde bezuinigingen, genoodzaakt plannen die het opleidingsaanbod raken versneld naar buiten te brengen en door te voeren. Vanuit de Universiteit Leiden werden vroegtijdige verkenningen gelekt voor mogelijke herziening van het opleidingsaanbod. De Leidse faculteit geesteswetenschappen kampt onder andere met teruglopende studentenaantallen. De effecten van het hoofdlijnenakkoord en de Wet Internationalisering in Balans komen hier in de toekomst nog bovenop.

In deze notitie wordt nader ingegaan op de verhouding van de maatregelen tot het sectorplan, de gevolgde procedure, de opstelling van het ministerie van OCW, de adviesroute voor unica/kleine talen en de vervolgstappen.

Relatie maatregelen en procedure met het Sectorplan Geesteswetenschappen

In 2022 is het Sectorplan Geesteswetenschappen door het ministerie van OCW goedgekeurd, met daarin ook het onderdeel over Talen & Culturen. Het talendeel van het Sectorplan Geesteswetenschappen kent drie actielijnen. In het kort:

- I. Bereik taal- en cultuurexpertise vergroten door de betreffende kennis en expertise in te bedden in relevante andere (bredere, veelal interdisciplinair ingerichte) opleidingen dan de taal en cultuuropleidingen (bijvoorbeeld Communicatiewetenschappen; International Studies etc.).
- II. Doelmatigheid taal-en-cultuuropleidingen Frans en Duits vergroten door te komen tot verregaande landelijke samenwerking, waarbij tussen 2023-2028 wordt toegewerkt naar een gezamenlijk vormgegeven landelijk programma.
- III. Verbreding van de toegang tot de lerarenopleiding. Actielijn 1 en 3 zijn sterk met elkaar verbonden: uit de bredere opleidingen waar de talige expertise wordt ondergebracht, komen ook potentiële studenten voor de lerarenopleiding.

Het is belangrijk erop te wijzen dat de actielijnen in het Sectorplan niet alleen een doelmatigheidsachtergrond hebben (de opleidingen trekken ondanks voortdurende pogingen al meer dan 25 jaar weinig studenten), maar dat er ook inhoudelijke redenen zijn om taal en cultuuropleidingen toekomstbestendiger te maken.

De invulling van actielijn 1 ligt primair bij de instellingen. Zij hebben binnen de eigen instelling de bevoegdheid om het opleidingsaanbod zo aan te passen dat de betreffende taal- en

cultuurexpertise wordt ingebed in andere opleidingen. De wijze waarop dit gebeurt, verschilt per instelling. De afspraken binnen het sectorplan zijn daarvoor het uitgangspunt.

In het kader van actielijn 2 is er het afgelopen jaar binnen het DLG gewerkt om tot een landelijk programma voor Frans en voor Duits te komen. Voor het creëren van draagvlak zijn programmateams per taal ingericht met afvaardiging uit alle lokale opleidingen. Het doel is om te komen tot een gedragen gezamenlijke visie op en uitwerking van een landelijk programma per taal. Dit proces loopt momenteel nog.

Nieuwe realiteit

De uitvoering van het talengedeelte van het sectorplan is helaas ingehaald door de realiteit. Tegen de zomer werd duidelijk wat de enorme impact van de door het kabinet Schoof aangekondigde bezuinigingen zou zijn op de financiële situatie van de faculteiten. De Universiteit Utrecht zag zich daardoor genoodzaakt plannen die het opleidingsaanbod raken versneld naar buiten te brengen en door te voeren. Vanuit de Universiteit Leiden werden vroegtijdig verkenningen gelect. Beide faculteiten nemen een voorschot op datgene wat het sectorplan onder actielijn 1 behelst: prioriteren van het onderbrengen van talige expertise onder bredere opleidingen en daarom wellicht stoppen met de lokale zelfstandige talenopleidingen. Het spreekt vanzelf dat beide genoemde universiteiten zich blijven committeren aan de totstandkoming van een gezamenlijk vormgegeven landelijk programma Frans en Duits (actielijn 2). Overigens blijft het mogelijk dat er naast een gezamenlijk vormgegeven landelijk programma ook zelfstandige opleidingen in de lucht blijven. Elke universiteit zal hier, afhankelijk van haar profiel, een keus in maken. Of het zo ver gaat komen, zal de komende jaren moeten blijken.

Het is belangrijk om te benadrukken dat het afbouwen van zelfstandige opleidingen Frans en Duits niet betekent dat alle expertise en capaciteit voor het opleiden van studenten in deze talen verdwijnt. Talige capaciteit wordt in dat geval ingezet in bredere opleidingen en blijft daarmee beschikbaar voor studenten. De expertise blijft ook behouden via het onderzoek. De onderzoeksexpertise is op verschillende wijzen lokaal georganiseerd en die organisatievorm wordt door het stoppen van de instroom in opleidingen niet aangetast.

Bij dit alles is belangrijk te onderstrepen dat er over de maatregelen steeds landelijke afstemming is tussen de universiteiten, de SSH-Raad en de DLG. Zowel bij het proces voor het landelijk programma als bij de afstemming van het wellicht opheffen van talen Frans/Duits is tijdens de formele DLG-overleggen teruggekoppeld en feedback opgehaald. Zo bleef er gezamenlijk proceseigenaarschap bij het DLG bestaan en bleef de verbinding met het sectorplan gegarandeerd. Meer in het algemeen wordt er steeds nauwer samengewerkt binnen de Geesteswetenschappen waarbij het Sectorplan een belangrijke leidraad is. De Nationale Commissie Sectorplannen concludeerde (14 september 2022) in haar eindadvies dan ook dat de uitwerking van de SSH-sectorplannen laat zien dat de plannen niet alleen breed gedragen zijn, maar ook dat er meer dan ooit gezocht wordt naar samenwerking over de grenzen van de disciplines heen om de SSH duurzaam te versterken. Tevens is er over het portfolio van de taalopleidingen afstemming geweest tussen het DLG, de SSH-raad en universiteiten.

De minister van OCW heeft tijdens het Kamerdebat van 25 november 2024 zijn steun uitgesproken voor de ingezette lijn ten aanzien van de talenopleidingen. Minister Bruins wees er in het debat op

dat de talenopleidingen bij de universiteiten al langere tijd te kampen hebben met teruglopende studentenaantallen en dat de instellingen daar op in moeten spelen. Volgens de minister is dat op een goede manier gebeurd met het sectorplan Talen & Culturen, waarin nagedacht is over het anders organiseren van de talenopleidingen (o.a. samenvoegen, verbreden, al dan niet gezamenlijk verzorgen van onderwijs). Dit is een van de manieren om nieuwe studenten aan te trekken en het onderwijs te vernieuwen.

Samengevat:

- De geformuleerde en door de Nationale Commissie Sectorplannen (NCSP) in haar advies expliciet ondersteunende ambities en actielijnen zijn uitgangspunt.
- De actielijnen binnen het sectorplan zijn door de financiële situatie extra onder druk komen te staan.
- Taal- en cultuurexpertise Frans en Duits wordt vooral ingebed in bredere opleidingen. De onderzoeksexpertise blijft op een andere manier georganiseerd.
- Het is gelukt om breed bestuurlijk draagvlak te vinden voor de maatregelen in het sectorplan en gedurende het gehele proces, in voorbereiding op het sectorplan GW en de implementatie daarvan, is binnen het DLG nauw overleg geweest over de invulling van dat plan. Tevens is er afstemming geweest tussen het DLG, de SSH-raad en UNL.
- De minister van OCW heeft tijdens het Kamerdebat van 25 november 2024 zijn steun uitgesproken voor de ingezette lijn ten aanzien van de talenopleidingen en heeft gewezen op de noodzaak van de universiteiten om op dit terrein responsief te zijn ten aanzien van nieuwe ontwikkelingen.

Adviesroute unica/kleine talen

Voor unica/kleine talen is in 2015 een landelijke procedure afgesproken (Reactie minister OCW op Nadere toekomstvisie talen, kst-31288-538, 10-5-2016). Die procedure houdt in dat indien een instelling het voornemen heeft een in Nederland unieke opleiding op te heffen, hiervoor advies wordt ingewonnen bij de zusterfaculteiten, dat formeel aan het DLG wordt voorgelegd.

Het DLG legt de voornemens langs de afspraken in het sectorplan en brengt in samenhang daarmee advies uit. Dat advies wordt beargumenteerd opgestuurd naar UNL met een gezamenlijk (DLG-)verzoek om een positiebepaling van de CvB's. Tussentijds is er tevens lokaal (decaan-eigen CvB) en centraal (UNL-DLG) overleg. Waar de voorgenomen besluiten unica/kleine talen raakt, zal deze adviesroute worden gevolgd.

Tot 2016 had het Regieorgaan Duurzame Geesteswetenschappen naast UNL ook een plek in de adviesroute. Het Programmabureau Duurzame GW nam die adviesfunctie over vanaf 2016. Het mandaat van het Programmabureau is sindsdien tweemaal verlengd. De minister van OCW heeft eind november aangekondigd dat het Programmabureau 31 december 2024 ophoudt te bestaan en daarna dus ook geen rol meer zal spelen in de adviesroute.

Het opheffen van het Programmabureau Duurzame GW past in de verdere ontwikkeling van de organisatiegraad in het SSH-domein. Het Programmabureau had een positie toen er nog geen SSH-raad was en ook het DLG als regulier overleg- en afstemmingsorgaan nog niet de rol had die

het nu heeft. Door de versterking van de organisatiegraad, die bevestigd is met de goedkeuring van de sectorplannen in 2022, vindt er zeer regelmatig afstemming plaats over de Geesteswetenschappen binnen het DLG, waarbij ook de Unica/Kleine talen aan de orde komen.

Meer in het algemeen worden er door middel van de sectorplannen SSH bindende afspraken gemaakt en is de samenwerking en afstemming binnen de sector enorm versterkt. De implementatie van de sectorplannen wordt daarbij zowel door de SSH-Raad als door de Sectorplancommissie intensief gemonitord.

Overigens is er tussen de rectoren ook tussentijds contact over dit dossier geweest in het Rectoren College, waar gesproken is over de Geesteswetenschappen en bijbehorende lerarenopleidingen. Dit gesprek heeft een vervolg gekregen op 6 december 2024 tijdens de UNL Stuurgroep Onderwijs & Onderzoek (SOO). Op de SOO is in het kader van macrodoelmatigheid gesproken over het gehele opleidingsaanbod van universiteiten, waaronder ook over Geesteswetenschappen.

Samengevat:

- Het opheffen van het Programmabureau Duurzame GW past in de verdere ontwikkeling van de organisatiegraad binnen het SSH-domein. Via het DLG blijft landelijke afstemming over onderwijsportfolio voor de talen en de adviesroute voor unica/kleine talen gewaarborgd.
- Alle decanen in het DLG zullen maatregelen landelijk afstemmen en de adviesroute voor Unica/Kleine talen blijven volgen.

Vervolgstappen

In 2025 zullen het DLG, de SSH-raad en UNL samen met het ministerie van OCW verder blijven werken aan de doorontwikkeling van het portfolio voor talenopleidingen, waarbij de afspraken in het sectorplan leidend zijn. Het gaat concreet om de volgende acties:

Invulling actielijn 2 van het sectorplan

De doelstelling om te komen tot een gezamenlijk vormgegeven landelijk programma voor Frans en Duits blijft overeind. Met het oog hierop heeft het DLG op 22 november jongstleden besloten een verkenning uit te voeren naar de mogelijkheden om deze landelijke programma's vorm te geven. Momenteel wordt hiertoe een plan van aanpak opgesteld dat nog door het DLG moet worden goedgekeurd. Er is vertrouwen dat die opdracht uiteindelijk leidt tot een geaccordeerd plan voor Frans en Duits.

De minister van OCW heeft aangekondigd dat hij samen met de sector wil verkennen op welke wijze een landelijk dekkend opleidingsaanbod voor talen kan blijven bestaan in het licht van een dalend aantal studenten en schaarse middelen. Daarbij wil hij specifiek kijken naar meer stabiliteit in de bekostiging. Een ander specifiek aandachtspunt is het lerarentekort in het domein van de talen. De minister heeft toegezegd de Kamer op beide onderwerpen in een nieuwe beleidsbrief nader te informeren.

Adviesroute unica/kleine talen vanaf 1 januari 2025

Met het opheffen van het Programmabureau Duurzame GW wordt de adviesroute voor Unica/Kleine talen aangepast. Vanaf 1 januari 2025 ziet de adviesroute er als volgt uit: voorgenomen besluiten van faculteiten worden besproken met relevante zusterfaculteiten en daarna formeel op de DLG-agenda gebracht. Het DLG brengt, na toetsing aan de afspraken in het sectorplan en andere relevante kaders, een beargumenteerd advies uit aan UNL, met een verklaring van DLG en SSH-Raad over de gevolgde procedure. De UNL SOO en DLG brengen vervolgens elk een zwaarwegend advies uit aan de desbetreffende instelling. Uiteindelijk ligt het besluit bij het CvB van de desbetreffende instelling. Deze route wordt zowel doorlopen voor de opleidingen aan de Universiteit Leiden als de Universiteit Utrecht.

Prof. dr. C. F. van den Berg Voorzitter UNL

Prof. dr. A. Visser Voorzitter DLG

Prof. dr. B.J.P. van Bavel Voorzitter SSH-raad